

KUR'ÂN ve SÜNNET'TE BELÂ - MUSİBET

Doç. Dr. Necati KARA (*)

Giriş

İnsan Allah tarafından yaratılmış, doğum ile dünya sahnesine atılmış, kendisine kulluk mükellefiyeti yüklenmiş bir varlıktır. Onun hayat dengesi, "**kulluk görevi**" merkezli kılınmış, imtihan sırrına göre ayarlanmış, buna göre de hayatının planı monoton bir yapıdan kurtarılarak sıkıntı-refah, dert-deva, nimet-azab çizgisinde inişli çıkışlı bir hayatın pençesine imtihan / sınama maksatlı verilmiştir.

İslam'daki dünya ve ahiretin sebep-sonuç ilişkisi ile birbirlerine olan sıkı münasebetinden ötürü "dünya hayatı, ahiretin tarlasıdır." düşüncesi içerisinde "kimin daha iyi amel edeceğini denemek üzere" insan için farklı yaşam ortamları ve değişik hayat standartları verilmiştir. Hatta fert olarak bir insanın hayatı bile kendi içinde girintili çıkıntılı bir tablo çizer.

Dünyada nimet, iyilik ve ihsan ile zaruret, çaresizlik, yoksulluk ve sıkıntı arasına sıkıştırılmış bir hayat vardır. Hayat, zıtlıkların bileşimidir. İnsanların kimi zengin, kimi fakir; kimi neşeli, kimi kederli; kimi sıhhatli, kimi hastadır. İnsanların birbirlerine karşı durumları bu olmakla beraber fert bazında da insan, neşeli-üzüntülü, varlıklı-fakir, sıhhatli-hasta durumlarının arasında gider, gelir.

Kısacası insan, bazen iyi hal, bazen de çaresizlik içinde hayatını devam ettirir. Fitraten rahmetten, rahatlıktan ve konfordan hoşlanır; azab, sıkıntı, gam, keder ve yoksulluktan ürker, korkar, acı ve ızdırıp duyar. İyi olduğu durumlarda hiç bir şeyi aklına getirmeyen, hayatını en güzel şekilde yaşar, kimseleri düşünmez, normal şartlarda devamlı zihninde kalması gereken şeyleri unuttur ve yapması gereken görevlerini aksatır. Başına istenmeyen bir durum geldiğinde sığınacak yer arar, daha önce hatırlamadığı makamlara yüz sürer, huşu ve hudu ile yalvarmağa, sızlanmağa başlar.

Halbuki rahat hallerinin Rahman'ın bir rahmeti ve imtihanı olduğunu sıkıntılı durumlarının ise yine Rahman'ın bir isteği olduğunu düşünerek Allah'ın nimet-azab, rahmet-gazab dengeleriyle sınıdığını anlayıp bunlar üzerinde kafa yorarak istika-

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

metini doğrultması gerekirken rahatlıkta isyana dalar, kulluğunu unuttur. Kötü durumlarda ise sızlanır, başını saçını yolar, strese girer, bazen bu kaos, intiharla bile sonuçlanabilir. bu ortam içinde daha önce belki de hiç hatırlamadığı yaratıcısını hatırlar, bu çıkmaz sokakta duaya, münacata sarılır, yalvarır, yakarır, Musibetlerin kimin tarafından ve niçin gönderildiğini düşünme ihtiyacını hissetmeden başına gelen şeyleri manasız şeylerle irtibatlandırmağa, asıl kaynağı unutup başka olaylarla bağlantı kurmağa, onlara gerekeç aramağa çalışır. Üzerinden musibet kaldırılınca da hiç bir şey yokmuş gibi eski haline döner.

Durum değişikliği; kötünden iyiye olduğu gibi iyiden kötüye doğru da olabilir. Kötünden iyiye, sıkıntıdan rahata doğru olunca pek dikkate alınmaz veya "Öff bitti.", "Nerden gelmişti bu belâ?", "Kurtuldum." gibi basit ifadelerle geçiştirilir. Ama olumsuzdur olumsuzza, iyiden kötüye doğru olunca iş biraz değişir. Yeni durum için gerekçeler aranır, Şöyle şöyle yaptı da bu yüzden bu belâ başına geldi.", "Şu sebepten iflas etti.", "Bana kötü davrandığı içindir bütün bu başına gelenler." "Ne yaptım da bu belâyaya musallat oldum." gibi yorumlar yapılır. Bütün bu söylenenler, başa gelenler için yeterli cevap mıdır? Daha açık bir ifadeyle hayattaki farklı tonlu renkliliğin, iniş ve çıkışların, girinti ve çıkıntılarının bütün sebeplerini sadece aklımızla kavramak, imkan dahilinde midir? Cevaplarımız yeterli değilse bu kadar nimet ve azabın, neşe ve tasanın, zafer ve hezimetin, iyi ve kötünün hayat alanında yer değiştirmesinin gerçek sebebi nedir? sorusunun en güzel cevabı, bizi, hayatımızı ve başımıza gelen belâları da bilen ezeli ve ebedî varlıktan alınabilir. Durum böyle olunca problemimizi Allah'ın kelâmı Kur'an ile ikinci dereceden vahiy olan sünnet yardımıyla çözebiliriz.

Bu çalışmamızda Kur'an ve sünnet doğrultusunda yukarıdaki sorulara cevap bulmaya çalışılacaktır. Ancak konunun anlaşılabilmesi için öncelikle belâ, musibet ve aynı manayı ifade eden kavramlar üzerinde durulacak;daha sonra musibetin geliş sebepleri anlatılacaktır.

1- KUR'AN'DA MUSİBET-BELÂ:KAVRAMSAL ALAN

Kuran'da imtihan, deneme ve imtihan maksatlı başa gelenler manasını başta "**belâ**" ve "**musibet**" kelimeleri ifade etmektedir. Ancak bu iki kelimenin yanısıra "**durr**", "**azab**", "**hızıy**", "**be's**" ve "**fitne**" kelimeleri de bu paraleldedir. Şimdi bu kavramların hepsine kısaca değinelim.

Belâ kelimesi (**b-ı-y**) fiilinin mastarı olup "**sınamak, denemek, imtihan etmek**" manalarına gelir ve fiil olarak hem "**b-ı-y**" hem de "**ibtelâ**" şekilleriyle kullanılır. İsim şekli ise "**belâ**" ve "**ibtilâ**"dır¹.

1) Bakara, 2/49; Arâf, 7/141; Enfâl, 8/17; İbrâhim, 14/6; Sâffât, 37/106; Duhân,44/33.

"Belâ" luğatte **"gam, keder, musîbet, afet, ceza, çok zor iş, büyük dert ve imtihan"** gibi çeşitli manalara gelmektedir². Ayrıca **"insanın kendisiyle denendiği olaylar"**³ şeklinde tarif edilmiştir.

İbtela ve belâ, birşeyin iyilik veya fenalığını, kemal ve noksanlığını imtihan yoluyla ortaya çıkarmaktadır. İmtihan, sınanan hakkında hayır ve şer gibi bir takım zorlukları da beraberinde getirir. Bundan dolayı ibtilâ çoğunlukla meşakkatli şeyler hakkında kullanılır⁴.

Bu kelime, hem iyi, hem de kötü durumları ifade etmede müsterektir. "Biz, sizi sınamak için iyi(hayır) ve kötü (şerr)e mübtela (ibtılâ) kılıyoruz."⁵, âyeti bunu açık olarak ortaya koymaktadır.

Bu kelime kur'an'da da genel olarak **"eskimek⁶, denemek⁷, imtihan⁸"** manalarında geçmektedir. Kur'an, İsrailoğullarına Firavun'un işkencesini anlatırken **"büyük belâ/ belâun azim"**⁹ ve **"açık belâ/belâun mübîn"**¹⁰ ifadesini kullanmıştır. Bu âyetlerden **"eziyet işkence"** manaları anlaşılmalıdır. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etme teşebüsü için **"açık belâ/ belâun mübîn"**¹¹ şeklinde niteleme yapmıştır. Burada da **"imtihan-deneme"** manaları ön plana çıkmaktadır. Allah'ın imtihana tabi tuttuğu kulunun imtihanı kazanmasını da **"güzel belâ/belâun hasenen"**¹² olarak vasıflamıştır. Ayrıca dinî yükümlülük (mukelefiyet) ler de **"belâ-ibtılâ"** kelimesiyle¹³ ifade edilmektedir¹⁴.

"Musîbet", "başa gelmek, isabet, etmek, ulaşmak" gibi manalara gelen **"e-sâ-be"** fiilinden isim olup **"insanın başına gelen her kötü durumu"** ifade etmektedir. Kur'an'da **"musîbet"** kelimesi hep **"kötü durum"** ları ifade etmek için kullanılmaktadır¹⁵. Ancak "e-sâ-be" fiilinde mutlak manadaki **"isabet etme, başa**

2) İbn Manzûr, Lisânul-Arab, Beyrut, 1300/1882, XIV/83-85.

3) Mu'cemu'l-Vasit, (blv maddesi), Çağrı Yay., İstanbul, ts., s.70.

4) Râgıp el-İsbehânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, Darül-kütüb, ys., 1970, s.420; Karş.: Nisâ, 4/62; Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Mûsa, *el-Kefevî, el-Külliyât*, 2. Baskı, Beyrut, 1993, s.34; Karş.:Al-i İmrân, 1/166; Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yay., İstanbul, 1980; I/490.

5) Enbiyâ, 21/35.

6) Tâhâ,20/120.

7) Bakara, 2/155; Enfâl, 8/17; Hüd, 11/7.

8) Baraka, 2/49; Arâf, 7/141.

9) Bakara, 2/49; Arâf, 7/141; İbrâhim, 14/6.

10) Duhân, 44/33.

11) Sâffât, 37/106.

12) Enfâl, 8/107.

13) Bakara, 2/155; Muhammed, 47/31.

14) T.D.V.İ.A., V/380; M.Fuad, Abdalbaki, *Mu'cemu'l-Müfehres*, İstanbul 1982 s.135-136.

15) Bakara, 2/156; Al-i İmrân, 3/165; Nisâ, 4/62, 72; Mâide, 5/106; Tevbe, 9/50; Kasas, 28/47; Şûrâ, 42/30; Hadid, 57/22.

gelme" manası bulunmasından dolayı bu fiil, "musîbet-belâ" manasını ifade etmesi için "seyyie" kelimesiyle beraber (Ma asâbeke min seyiyetin) kullanılır¹⁶.

"**Durr**" ve "**Darrâ**" kelimeleri, "zarar vermek, sıkıntıya sokmak" manalarına gelen "**Darra**" kelimesinden türemiş isimlerdir. Her iki kelime de Kur'an'da "musîbet, belâ ve sıkıntı" manalarını ifade etmek için kullanılmaktadır¹⁷.

"**Azab**" kelimesi, "işkence etmek, cezalandırmak, sıkıntı vermek" manasına gelen "**azzabe**" fiilinden türemiş olup genel itibarıyla "dünyadaki günah ve isyanların bir karşılığı olarak cehennem azabı"nı ifade ediyorsa da dünyada insanların başına gelen "**felaket, afet, semavî azab, belâ ve musîbet**"¹⁸ manalarını da ifade etmektedir. Kur'an'da azabın hem dünyada hem ahirette olduğunu açıklayan âyetler¹⁹ bulunduğu gibi "**dünyada azab edileceği**" şeklinde ifadeleri içinde barındıran âyetler²⁰ de mevcuttur. Azab kelimesinin dünyaya bakan kısmı konumuzla alakalı olan tarafıdır ki azab, belâ ve musîbetin en üst seviyesini ifade etmekte, çeşitli şekillerde gözükmekte²¹ ve genelde "dünyadaki azab" ifadesi altında "ölümle sonuçlanan musîbetler" anlatılmaktadır.

"**Hızy**" de "rezillik, itibarını kaybetme, belâya uğrama" manalarına gelip insana verilen belâ ve musîbet çeşitlerinden biridir. Kur'an'da bu ifade musîbet ve azab olarak kullanılmaktadır²².

"Sıkıntı, zorluk, belâ" manasına gelen "**be's**" ve "**be'sâ**", Kur'an'da "sıkıntı, yoksulluk, belâ"²³ ve azab²⁴ manalarını ifade etmektedir.

"**Fitne**", kelimesi, "f-t-n" maddesinden türemiş olup kök manası, "altın ve gümüş gibi madenleri öz cevherini dışardan karışan diğer maddelerden ayırmak için

16) Al-i İmrân, 3/120; Nisâ, 4/78-79; Arâf, 7/131; Rûm, 30/26; Şûrâ, 42/48.

17) Durr için bkz. Enâm, 6/17; Yûnus, 10/12, 107; Nahl, 16/35; Nisâ, 17/67; Rûm, 30/33; Zümer, 39/8, 39; Darrâ için bkz. Bakara, 2/177; Arâf, 7/95; Yûnus, 10/21; Hûd, 11/10; Fussilet, 41/50.

18) Firavunun israiloğullarını kesmesi, Bakara, 2/49; Semavî azab, Enâm, 6/40, 47; diğer felaket ve musîbetler: Arâf, 7/69; Yûnus, 10/54, 98; Nahl.16/26.

19) Tevbe, 9/74; Nûr, 23/19.

20) Tevbe, 9/55,85; Yûnus, 10/89; Rad, 13/34.

21) Tufan, çekirge, haşerât, kurbağa, kan (Tufan, Cerâd, Kummel, Dafadı, Dem) azabları: Arâf, 7/133; Yerin dibine geçirme (hasf): İsrâ, 17/68; Ankebut, 29/40; Sebe, 34/9; Korkunç ses (sayha): Hûd, 11/67; Hicr, 15/73, 83; Muminûn, 23/41; Kamer, 54/31; Yıldırım (saika): Bakara, 2/55; Nisa, 4/153; Fussilet, 41/13, 17; Zariyat, 51/44; Kasırga (hasıb): İsrâ, 17/68; Ankebût, 29/40; Kamer, 54/34; Müлк, 68/17; Gökten taş yadırma (imdüaru'l-hicâre): Hûd, 11/8; Hicr, 15/74; Denizde boğma (İğrâk): Bakara 2/50; Arâf, 7/64; Şuarâ, 120; Enbiyâ, 21/77; Furkân, 25/37; Fitratın değiştirilmesi (hasa): Maymuna çevrilme: Mâide, 5/60.

22) Bakara, 2/85, 114; Mâide, 5/33, 41; Yûnus, 10/98; Hac, 22/9; Fussilet, 41/16.

23) Bakara, 2/177, 214; Enâm, 6/42.

24) Enâm, 6/43; 148; Arâf, 7/14, 5, 97,98.

ateşe tutmaktır." Bundan başka "**imtihan, ateşte yakma, suç günah, küfür, görüş ayrılığı, sapıklık, azdırma, azap, gam keder, musîbet ve belâ**" gibi manalara da gelmektedir²⁵. mecazî olarak "birisine eziyet etmek, meşakkata sokmak, sınamak, azdırmak" manalarında kullanılmaktadır²⁶.

Fitne terimi, Kur'an âyetlerinde genelde "Ateşte yakmak²⁷, azab²⁸, isyan ve muhalefet²⁹, sına, deneme, imtihan³⁰, şaşırtma, sapıtma³¹, kötülük, işkence³², musîbet³³ ve belâ³⁴" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak bu manalardan "fesat, imtihan ve belâ" ağırlıktadır.

Ayrıca belâyı ifade için "**Dâire/felaket**"³⁵ ve "**Karia/Ani felaket**"³⁶ ifadeler de belâ ve musîbet manasında Kur'anda yer almaktadır.

II-KUR'AN ve SÜNNETTE BELÂ/MUSİBETİN ANLATIMI

Musîbet ve belâ ile ilgili verdiğimiz bu bilgileri bir derece daha ileri götürmek için Kur'an'da ve sünnette anlatılan musîbet ve belâ çerçevesini çizmeğe çalışalım.

Âyet ve hadisler incelendiğinde musîbetin yöneldiği iki alanın varlığı göze çarpacaktır: ferd ve toplum... Musîbetin ferde bakan tarafının asgari derecesini "bir müminin ayağına diken batması"³⁷ gibi cüzi bir hadise oluştururken; "malından evladından olma"³⁸ vucudun azalarını kaybetme"³⁹ gibi hadiseler azamî seviyeyi oluşturur. Topluma bakan yönünde de bu farklılaşmayı görmek mümkündür. Haşşerelerin ve kurbağaların musallat edilmesi gibi- toptan bir musîbetin gelmesi alt seviyeyi ifade ederken -başlarına taş yağması, yerin dibine geçirilme, maymuna çevrilme

25) İbn Manzûr, Lisân, XIII/317-320.

26) Râğıb el-İsbahani, A.g.e., s.559

27) Zâriyat, 51/13.

28) Zâriyat, 51/14.

29) Tevbe, 9/49.

30) Bakara, 2/102; Enfâl, 8/28; Yûnus, 10/85; İsrâ, 17/60; Enbiyâ, 21/35, 111; Hac, 22/53; Furkân, 25/20; Sâffât, 37/63; Zümer, 39/49; Kamer, 54/27; Mümtehine, 60/5; Teğâbun, 64/15; Müddesir, 74/31.

31) Mâide, 5/41; 49.

32) Yûnus, 10/83; Ankebût, 29/10.

33) Hac, 22/11.

34) Nâr, 24/63.

35) Mâide, 5/52.

36) Rad, 13/31.

37) Müslim, *Sahih-i Müslim*, Çağrı Yay. İstanbul, 1992 Birr, 49; *Müsned*, Ahmed b. Hanbel, Çağrı Yay. İstanbul, 1992 Müsned, VI/114.

38) Bakara, 2/155.

39) Müsned, I/195, 196; V/292.

gibi- toptan helak üst seviyeyi anlatmaktadır. Şimdi musîbet konusunu bu iki alan ışığında Kur'an ve Sünnetten takip edelim:

A) Ferde Yönelmesi Açısından Musîbet

İslam'ın hayat anlayışı, süreklilik ifade eder. Dünyaya gelişle başlayan "**Hayat çizgisi**"nin, doğum-ölüm arası dönemi "fanilik/geçicilik" vasfına sahipken; bu hayat, ölümlle beraber "**ebedilik/ sonsuzluk**" niteliği kazanmaktadır. Dolayısıyla hayat, dünya ile ahiret hayatı olarak bir bütün teşkil etmektedir. Geçici dünya, ahiret için bir imtihan mahalli olmakta ve dünya hayatı tamamen "deneme/imtihan sahası" olarak görülmektedir. Sınav sonuçları ise, ölüm sonrası ölümsüzlük aleminde belirlenmekte ve burada yollar ikiye ayrılmaktadır: Cennet ve cehennem...

İnsan dünyaya getirilirken karşısına tercih etmesi gereken iki yol çıkmakta, sonrasında ise bu hayattan diğerine geçiş yapan insanoğlu bu dünyadaki seçimine göre öbür dünyadaki ortamını belirlemektedir. Bu hayat anlayışının temelinde, imtihan yatmakta; yapılan her hareket, her söz, her fiil bir imtihan malzemesi olarak değerlendirilmektedir. İmtihan malzemeleri, en geniş manasıyla Allah'ın yapılmasını veya yapılamamasını istediği şeylerdir. Bunların yanısıra dünyadaki imtihan malzemelerinden birisi olarak da belâ ve musîbetler göze çarpmaktadır. Bunu bir çok Kur'an metninde görmek mümkündür. Şöyle ki;

*"Her nefis ölümü tadacaktır. Biz sizi sınamak için şerre de hayra da mübtelelâ kılıyoruz. Ve sonunda bize döndürüleceksiniz."*⁴⁰

*"Andolsun sizi korku, açlık, mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden eksiltmek gibi şeylerle deneriz. Sabredenlere müjdele"*⁴¹

*"Mallarınız ve canlarınız hususunda deneneceksiniz..."*⁴²

*"O hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı."*⁴³

Mutluluk ve bolluk zamanında Allahı hatırlama heyecanını yitirmiş zayıf mümin ile Allah'ı tanımak isteyen kafirlere Cenab-ı Hak, bütün dünyayı gözlerinden ve gönüllerinden silen yürek parçalayıcı bir olayla kendisini duyurur ve kendisine yalvarır. Her ümidin yıkıldığı ve her sebebin kesildiği böyle anlarda Cenab-ı Hak en inkarıcı kalblere bile hem varlığını hem de uluhiyet hakkının ortaksız kendisine ait olduğunu zorunlu olarak kabul ettirir. İnanan insanlara verdiği musîbetlerle de onların sabır ve samimiyetlerini ölçer. Böylece bütün insanları gerek bol nimet vererek

40) Enbiyâ, 21/35.

41) Bakara, 2/155.

42) Al-i İmrân, 3/186.

43) Mülk, 647/2.

gerek kısarık imtihan eder, uyarır ve büyük-küçük denemelerden geçirir. Sonrada herkesi layık olduğu makama ulaştırır⁴⁴.

Musibetle muhatab olma vakiasının, insan türünün hepsini kapsadığını görmekteyiz. Musibet, kâfire ya inkarından vazgeçip Allah'ı tanımamasına vesile olması ya da inadından dolayı helak edilmesi için verilir. Mümin kullara gelince ya isyanından vazgeçmesi için acı bir hatırlatma ve günahına tevbe etmesi için keskin bir uyarı niteliğinde musibete dâcâr olur; ya da Allah'ın sevmesinin bir neticesi olarak günahlarına keffaret olması⁴⁵, hata kirlerinden kurtulması ve Allah'ın yanındaki derecesinin yükselmesi için belâya uğratılır. Ne yazık ki mümin için de sadece "inandık" diyerek üzerine düşen mükellefiyetleri yerine getirmesi, kurtuluşa ermesi için yeterli değildir. Bunu Yüce Allah Ankebût suresinin ikinci âyetinde sert bir dille şöyle anlatır:

*"Elif-Lâm-Mim, İnsanlar yalnız inandık, demekle hiç sınanmadan bırakılacaklarını mı zannediyorlar? Andolsun biz onlardan öncekileri sınadık. Elbette Allah (sınayıp) doğruları bilecek yalancılara bilecektir."*⁴⁶

Yukarıdaki âyetin daha iyi anlaşılabilmesi için nuzul sebebine şöyle bir göz atalım. Abd b. Humeyd, İbn Cerir ve İbn Münzer yukarıdaki âyetin inişine sebep olarak şu olayı naklederler: "Mekke'de bir takım insanlar İslam'ı kabul edip orada kalmışlardı. Hicret âyeti nazil olunca Medine'ye hicret etmiş olan ashaptan bazıları bunlara mektup yazarak, "Hicret etmedikçe ıkrarınız ve islamınız kabul olunmayacaktır." demişlerdi. Bunun üzerine onlar, Medine'ye gitmek üzere yola çıktılar. Müşrikler arkadan takip edip onları geri çevirdiler. İşte o vakit haklarında bu âyet nazil oldu. Bu defa da hakkınızda şöyle şöyle âyet nazil oldu, diye kendilerine haber gönderildi. Onlar da: "Hicret edelim, eğer takip eden olursa onlarla çarpışınız." deyip yola çıktılar. Ancak müşrikler onları takip edince çarpışmak zorunda kaldılar. Kimisi şehid oldu, kimisi de kurtuldu. bu kez de Yüce Allah tarafından haklarında "Sonra Rabbin şunların, şu işkenceye uğratıldıktan sonra göç eden sonra savaştan ve sabredenlerin yanındadır. Elbette bütün bunlardan sonra Rabbin bağışlayan, esirgeyendir."⁴⁷ âyeti indirildi.⁴⁸

44) Kur'an'da insanlar musibet verilerek denenmeleri ile ilgili bir çok pasaja rastlamak mümkündür. Bunların en çarpıcı örneği İsrâ ve Kalem surelerinde anlatılan "Bahçe Ashabi" olayıdır. Kendilerine son derece güzel iki bahçe verilip imtihana tabi tutulan ve birisinin kulluğunu unutup isyana dalması ile bahçesini kaybeden diğeri ise Allah'ın yaratacılığını unutmayan ve bahçesini kaybetmeyen iki şahıs anlatılmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Kehf, 18/33-43; Kalem, 68/17-32.)

4) Müslim, Birr, 49; Müsned, VI/114.

46) Ankebût, 29/2-3.

47) Nahl, 16/110.

48) Taberî, Muhammed, b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut, 1988, XI/12 (19.cüz); VIII/184; Alusi Mahmud, Şihabuddin, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut, ts., XX/134-35.

Sebeb-i nuzulu de göz önüne alınırsa âyet, insanların, kulluklarını icra ederken mal, can, evlat, zenginlik, hastalık gibi imtihan vasıtasıyla denenmeden bırakılmayacaklarını kesin bir dille ifade etmektedir. Yüce Allah bütün insanları emir ve yasaklarını icrada karşılaştıkları zorluklarda, Allah için mücadele ve mücadelede, hicret, etmede, nefsanî arzuları gemlemede, vazifeyi gereği gibi ifade, mal-can kaybında meydana gelecek zorluk ve meşakkatlerle imtihan eder. Böylece ihlâşlı müminin münafıktan, doğrunun yalancandan ve imanında sarsıntı geçirenin sebat edenden ayırtedilmesini ve her birisinin amellerinin derecesine göre muamele görmesini ister. Samimi olsa bile kuru bir iman, sadece cehennemde ebedî kalmayı önlemekten başka bir şey yapamaz⁴⁹. Demek ki ilahî teklifleri, buna bağlı olarak belâ ve musibetleri gönül rahatlığı ve sabırla karşılayıp ifa etmeyenler cehenneme uğramadan cennete giremeyecektir. Bununla cennete girmenin ancak nefsin kötü arzularından uzaklaşmak, inanç uğrunda bütün kötülöklere göğüs germekle mümkün olacağı vurgulanmaktadır.

Kur'an'da olduğu gibi hadislerde de bu tema işlenir. Buharî'nin naklettiği "Cennetin etrafı, nefsin hoş karşılamayacağı, çirkin ve meşakkatli şeylerle; cehennem ki ise nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilidir."⁵⁰ hadisi buna sadece bir örnek teşkil etmektedir.

Hâkim'in Ebu Mâlik'ten sahih olduğunu açıklayarak rivâyet ettiği hadiste bu durum biraz daha açığa kavuşturulmaktadır: "Sizden birisi altınını ateşte denediği gibi Yüce Allah da-iç dünyasını ve durumunu çok iyi bildiği halde- kulumu belâ, musibet ve çeşitli fitnelerle dener. Onlardan bazıı altınını ateşten som altın olarak çıkarır. İşte Alah'ın çeşitli belâlarla günahattan temizlediği insan böyledir. Bazıları da altınını siyah (bakırı ağır olan) altın olarak çıkarır. Bu da fitneye düşmüş, zevki uğruna günahlara dalmış insanın örneğidir."⁵¹

Allah, kulluk derecelerini ölçmek için başta peygamberler olmak üzere tüm insanları farklı şekillerde belâ ve musibetlerle imtihana tabi tutmaktadır. Allah'a yakınlıkla imtihanın ağırlığı, sevabın büyüklüğü ile de belânın büyüklüğü doğru orantılıdır. "Kul, dindarlığı ölçüsünde belâyaya maruz kalır, dindarlığı kuvvetli ise belâsı da ağır olur. Dindarlığı zayıf ise zayıflığı ölçüsünde denir..."⁵² İmtihanın en ağırı,

49) Alusî, a.g.e., XX,134

50) Buharî, Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buharî*, Çağrı Yay.; İstanbul.,1992, Rıkak, 38; Müsned, II/333, 373.

51) el-Hakim, en-Neysâburî, Ebu Abdillâh, Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ala's-Sahkayn*, Bayrut, 1990, IV/350; Alusî, *Ruhu'l-Meanî*, II/104.

52) *Buharî*, Merda, 3; Tirmizi, Muhammed b. İsmail, *Sinne-i Tirmizi*, Çağrı Yay., İstanbul., 1992 Zühd, 57; İbn Mace, Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, Çağrı Yay., İstanbul.,1992 Fiten, 23; Darimi, Ebû Muhammed Abdullâh b.Abdurrahman, *Sünne-i Darimi*, Çağrı Yay.İstanbul, 1992. Rıkak, 67; *Müsned*, III/94.

peygamberlere⁵³ ve onların yolunda gidenlere aittir⁵⁴. Daha sonra merkezden uzaklığa göre imtihanın oranı değişiklik arz etmektedir.

Musibetlerin gelmesi, Allahın izni dahilinde olmaktadır. "Başa gelen her musîbet Allah'ın izniyledir."⁵⁵ Ayrıca bu musibetler, insanın kaderini saran birer sırdır, hayatlarının iradî olmayan kısmında alın yazısında mevcuttur. "Ne yerde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiç bir musîbet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta (yazılmış, ezeli bilgimizde tesbit edilmiş) olmasın."⁵⁶ Ayrıca Allah, bu gerçeği kullarının sözleriyle şöyle aktarır: "Bizim başımıza ancak Allah'ın yazdığı şeyler gelir."⁵⁷ Allah, her nefsi yaratmış, hayatını, rızkını ve başına gelecek musibetleri yazmıştır.⁵⁸ Şahıslara gelen musibetlerin çoğu kendisindedir⁵⁹, elleriyle işlediğinden⁶⁰ veya günahından⁶¹ kaynaklanmaktadır. "Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her kötülük de kendindedir."⁶²

Allah, insan için "O, nankördür,⁶³ acelecidir⁶⁴, sabırsızdır, huysuzdur."⁶⁵ genelmesini yaptıktan sonra insanın musibetler karşısındaki psikolojik hallerini değişik münasebetlerle Kur'an'ın bir çok âyetinde vermektedir. Bunlardan bir kaçını sunalım.

*"Kendisine bir kötülük dokundu mu sızlanır, kendisine hayır dokundu mu yardım etmez."*⁶⁶

*"İnsanlardan kimi de Allah'a bir kenardan ibadet eder (kulluk onun gönlüne tam oturmamıştır.) Eğer kendisine bir hayır gelirse onunla huzura kavuşur, (sevinir), ve eğer başına bir kötülük gelirse yüzüstü döner (dini kötuleyerek ondan vazgeçer). O dünyayı da ahireti de kaybetmiştir..."*⁶⁷

53) Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmekle emredilmesi (Sâffât, 37/102),, Yunus (a.s.)ı balığın yutması (Sâffât,37/142) gibi.

54) Buharî, Merdâ, 3; Tirmizi, Zühd, 56; İbn Mace, Fiten, 23; Darimî, Rekâik, 67.

55) Teğâbun, 64/11.

56) Hadid, 57/22.

57) Tevbe, 9/51.

58) Tirmizi, Kader, 11; Müsned, I/440; III./327.

59) Al-i İmrân, 3/165; Nisâ, 4/79.

60) Nisâ,4/62; Kasas, 28/47; Şuarâ, 42/30, 48.

61) Mâide, 5/49; Arâf,7/100.

62) Nisâ, 4/79.

63) İsrâ, 17/67.

64) İsrâ 17/11.

65) Meâric, 70/19.

66) Meâric, 70/20-21.

67) Hâc, 22/11.

"Onlara bir iyilik erişirse 'Bu, Allah katındandır.' derler. Onlara bir kötülük erişirse 'Bu, senin yüzündendir.' derler. De ki: 'Hepsi, Allah tarafındandır.' Bu topluma ne oluyor ki hemen hiç söz anlamıyorlar?"⁶⁸

"Biz onlara bir rahat tattırdığımız zaman onunla sevinirler. Elleriyle yapıp öne sürdüklerinden dolayı onlara bir kötülük dokunduğunda derhal ümitsizliğe düşerler."⁶⁹

"İnsanlara bir zarar dokundu mu Rabblerine yönelerek ona yalvarırlar. Sonra onlara kendinden bir rahmet tattırınca hemen onlardan bir grup rabblerine ortak koşarlar."⁷⁰

"Fakat insan böyledir; Rabbi ne zaman kendisini sınavıp ona ikramda bulunur, ona nimet verirse 'Rabbim bana ikram etti.' der. Ama Rabbi onu sınavıp rızkını daraltırsa 'Rabbim beni perişan etti.' der."⁷¹

Yukarıdaki ayetlerde görüldüğü gibi insanların çeşitli sebeplerle kendilerine verilen musibetler karşısında takındıkları tavırlar kınanmaktadır. Halbuki deneme maksadıyla gelen bu belaların nasıl karşılanacağı hakkında ölçüler Kur'an ve sünnette; "Başına gelen musibete sabret"⁷², ve gerçek sabır musibetin geldiği ilk anda gösterilen sabırdır⁷³. Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her kötülük de kendi (işlediğin günah yüzü)ndendir.⁷⁴ ve "Biz Allah'tan geldik ona döneceğiz." de⁷⁵. "Allah'ım benim bu musibetimin hesabı sana aittir, bundan dolayı bana ecir ver ve onu hayra tebdil eyle..."⁷⁶ şeklinde belirlenmiştir.

B) Toplumaya Yönelmesi Açısından Musibet

Musibet, ferde yönelik olduğu gibi toplumlara da musibetler verilmektedir. Allah Hz. Peygamber'in diliyle "geçmiş ümmetlerin başına gelen şeylerin kendi ümmetinin de başına gelmedikçe cennete giremeyeceklerini" bizlere haber vermiştir. Ayrıca Kur'an geçmiş ümmetlere her türlü fitne ve zorlukların isabet ettiğini anlatmış ve bu ümmetlerin kimilerinin bu musibetlere karşı sabrettiklerini, sarsıntı geçirmeden

68) Nisâ, 4/79.

69) Rûm, 30/36.

70) Rûm, 30/33.

71) Fecr, 89/15-16.

72) Lokman, 31/17.

73) Buhari, Cenaiz, 32; Ahkam, 42; Muslim, Cenaiz, 14; Ebu Davud, Süleyman b. Ey'as, Sünen-i Ebi Davud, Çağrı Yay. İstanbul., 1992, Cenaiz, 23; Tirmizi, Cenaiz, 13; Mesai, Ahmed b. Şu-ayb, Sünen-i Nezaf, Çağrı Yay., İstanbul., 1992, Cenaiz 22; İbn Mace, Cenaiz, 55; Müsned, III/130, 142, 217.

74) Nisâ, 4/79.

75) Bakara, 2/156.

76) Buhârî, Merda, 1; Müslim, Ceaniz, 3; Müsned, IV/27.

dinlerine sınırsız sarıldıklarını haber verirken⁷⁷ kimilerinin de İsrailoğulları gibi kendilerini sınama maksadıyla gönderilen musibetlere karşı sabretmemiş ve isyana dalmış olduklarını belirtir. Bu iki türün örnekleri Kur'an'da çoktur.

Geçmiş ümmetlerin kıssalarını bizlere sunan ve "Nice peygamber vardır ki kendileriyle beraber bir çok erenler çarpıştılar, Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zayıflık göstermediler boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever."⁷⁸ şeklinde, geçmişte musibetlere karşı olumlu tavır sergileyenleri öven Kur'an, Muhammed ümmetinin de benzeri denemelerden ağır imtihanlardan geçireceğini şöyle ifade eder:

"Yoksa siz, sizden öncekilerin durumu başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu, öyle sarsılmışlardı ki, nihâyet elçi ve onunla birlikte inananlar "Allah'ın yardımı ne zaman?" demişlerdi. İyi bilin ki Allah'ın yardımı yakındır."⁷⁹

Bu âyet, müslümanların sıkıntılı bir anındaki psikolojik durumlarını ortaya koymaktadır. Âyet'in nüzul sebebi olarak Hendek savaşı veya Uhud savaşı ya da Medine'ye hicret gösterilmiştir⁸⁰. Nüzul sebebi hangisi olursa olsun sonuçta sıkıntıya, üzüntüye düşen ve artık işi Allah'a havale eden bir topluluğun sancısı anlatılmakta; yeryüzüne gelen her toplumun musibetle deneneceği gerçeğini vurgulanmaktadır.

Yukarıdaki âyeti, şu hadis tefsir etmekte ve olaya biraz daha açıklık kazandırmaktadır: Habbâb şöyle der: "Müşriklerden gördüğümüz işkenceleri Rasulullah'a anlatarak: "Ya Resulallah! Bunlara karşı bizim için Allah'tan yardım istemez misin? Onlara beddua etmez misin?" dedik. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Sizden öncekilerin kemiklerine varıncaya kadar demir taraklarla taranarak etleri koparıldı da bu, onları dinlerinden döndüremezdi. Başları saç ayırımından ikiye biçilirdi de onlar yine dinlerinden vazgeçmezlerdi. Biraz daha sabredin, Allah öyle bir zaman getirecek ki bir atlı yalnız başına-Allah'tan başka hiç kimseden korkmadan-San'a'dan Hadramevt'e gidecektir. Hatta kurtla kulu yan yana otlayacaktır. Ama siz acele ediyorsunuz."⁸¹

77) İmtihana tabi tutulup ve sonuçta kazanan topluluğa misal olarak Kur'an'ın Bürûc suresinde bahsettiği "Ashâb-ı Uhdûd'un yaktıkları müminleri örnek verebilir. Sözü edilen surede imanlarından dolayı ateşe atılıp yakılan mümin kullarının sabrı neticesinde bu ağır imtihandan başarı ile çıktıkları konu edilmekte; Hz. Peygamber de olayla ilgili detayı bir hadisinde zikretmektedir. (Bkz. *Müslim*, Zühd, 73. *Tirmizi*, Tefsir, 85/2; *Müsned*, VI/17),

78) Al-i İmrân , 3-146.

79) Bakara., 2/214.

80) Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, II/241; Alusi, *Rûhu'l-Meânî*, II/103. Uhut savaşının Al-i İmrân suresi (3/139-170)nde; Hendek savaşının ise Ahzâb suresi (9/23) nde anlatıldığı dikkate alınarak Atâ'ya ait olan "Hicrette katlanılan zorlukları ifade için inmesi" şeklindeki üçüncü görüş tercih edilmektedir. (Bkz. a.e.,a.y.).

81) *Buharî*, İkrâh, 1; *Müslim*, Birr, 53, *Ebu Davut*, Cihat, 97; *Müsned*, V/1109, 11;VI/395.

"Her zorluğu bir kolaylığın takip etmesi"⁸² şeklindeki ilahî kanunun tabii neticesi olarak insanların hepsi musîbet ile imtihan kanununa tabidir. Her toplum musîbet ve imtihana muhatabtır. Bu sünnetullahıdır, Allah'ın değişmeyen kanunlarından biridir.

Daha önce söylediğimiz gibi musîbetlerin bir takım gönderiliş gayeleri mevcuttur. Ya terbiye etmek, ya kişi ve toplumun yaratıcısı katında değerini belirlemek ya da helak etmek...⁸³

Musîbetlerin gönderilmesinde ön planda yer alan gaye terbiye etmektir. Dolayısıyla musîbeti de Kur'an'ın bir terbiye metodu olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Kâsimî, "geçmiş ümmetler gibi inanç uğrunda belâya uğrayıp sabretmedikçe zafere ulaşmak mümkün değildir." demek suretiyle musîbeti bir terbiye metodu olarak sunarken⁸⁴ müfessir Bikâî de "Terbiye metodunun mükemmelliğine bak!" diyerek hayretini dile getirmektedir⁸⁵.

a) Müdâvele

Musîbetin gönderildiği toplum, mümin ve kafir bir toplum olabilir. Neşe ve keder, bolluk ve kıtlık, zafer ve yenilgi bu iki topluma nöbetleşe verildiğini Kur'an'dan öğrenmekteyiz. Kur'an bu olayı "mudâvele" kavramıyla sunmaktadır. İlgili âyet şöyledir:

"Eğer size bir yara dokunduysa o topluluğa da benzeri bir yara dokunmuştu. O günler... Onları biz insanlar arasında çevirip dururuz. (Kâh bir kavme kâh ötekine galibiyet veririz. bazen bir topluma iyi veya kötü günler gösteririz, bazen ötekine). Böylece biz, Allah'ın gerçek müminleri ortaya çıkarması ve içinizden şahitler edinmesi için bu günleri bazen lehe bazen de aleyhe döndürüp duruyoruz."⁸⁶

Âyette zikredilen "müdâvele" kavramı, "bir şeyi insanlar arasında elden ele gezdirip nakletmek" anlamındadır. Bu kelime, "zamanın değişmesi, kötü halden iyi bir hale geçme ve zamanın bazen şunların bazen de bunların lehine olması" manasına gelen "devlet" mastarından türemiştir. Şair'in "Bir gün lehimize, bir gün aleyhimize"dir. Bir gün kadınlar, bir gün kartallar." sözü de bunu ifade etmektedir. Daha geniş anlamıyla "devlet" kelimesi, "insanlara nöbetleşe verilen talih, kısmet, servet, itibar, makam, mevki, üstünlük, zafer gibi sevindirici haller"i anlatmaktadır. "Her devrin bir sultanı ve her devre hakim olan insanlar vardır." ve "Zaman değişen iktidarlardan ibarettir." atasözleri de bu gerçeği ortaya koymaktadır⁸⁷.

82) İnşirâh, 94/5-6.

83) Al-i İmrân, 3/140-142

84) Kasimî, Cemaliddin, *Mehâsinu't-Te'vil*, 1. Baskı, ys., 1957, III/529.

85) Bikâî, İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Durer*, Haydarabad, 1969-1984., 1. baskı, III/221.

86) Al-i İmrân, 3/140.

87) Râgıp, *Müfredat*, s.252; İbn.Manzur, *Lisân*, XI/2522; Ebu Hayyan, *Bahru'l-muhit*, 2.baskı, Beyrut, 1990, III/62; Yazır, *Hak dini*, 11/1182; *Müncid*, s.230.

"Müdâvele" Arap dilinde "devlet ve otoritenin el değiştirmesi" anlamını ad taşır. Ebu Hayyân'ın naklettiği şu olay bu görüşü destekler: "Birisi, mudâvele âyetini okur, Bunu duyan fasih bir arap: "Bu âyet, herhalde "Araplar arasında döndürüp dururuz şeklinde olmalıdır." deyince kendisine "Hayır, insanlar arasında" denildi. Bunun üzerine felaket anında okunan "inna lillâhi ve inna ileyhi râciûn" âyetini okur ve: "Kabe'nin rabbine yemin olsun ki Arab'ın devleti gitti." der. Dikkat edilirse bu fasih arap, devletin ve hakimiyetin sadece arablara mahsus olmayıp bütün topluluklar arasında nöbetleşe sahip olunacağını, dilbilgisi kuvvetiyle anlatmıştır⁸⁸.

Dilimizde de "Devlete konu." ifadesi kullanılır ve şahsın kısmetine büyük bir nimetin nasib olduğunu anlatır. Bu kelime, "iktidar'ın insanların elinde dolaşması ve nöbetleşe hakimiyete sahip olunması açısından siyasi anlamda hükûmî bir şahsiyeti" anlatmaktadır. Başka bir ifade ile "siyasi hayatta hakimiyetin elden ele dolaşmasından dolayı insanları çatısı altında toplayan tüzel varlık"a "devlet" denmektedir.

İyi ve kötü durumların insanlara nöbetleşe verilmesi anlamına gelen "Müdâvele", Kur'an'da bir imtihan metodu olarak sunulmaktadır. Zaman, fert ve toplumlar arasında farklı kimliklerde ve değişik şekillerde geçip gider. Bir zaman diliminde bir toplum mutluluk ve refah içerisinde yaşarken, diğeri zillet içinde yüzer. Bir süre sonra bu durum tersine dönebilir. Dünya hayatı hiç bir zaman hiçbir kimse için tek-düze ve monoton değildir. Her zaman sevinç yaşanmadığı gibi, bütün varlık süresince üzüntü hakim olamaz. İyi ve kötü durumlar, insanlar arasında toplumlar arasında sürekli yer değiştirir ve böylece hayat bütün canlılığı ve çeşitliliği ile devam eder. Kıyamete kadar da böyle devam edecektir.

Meseleyi mümin-kafir zeminine indirerek biraz daha genişletmeye çalışalım. Allah, bazen müslümanlara bazen de kafirlere mutlu bir hayat verir. Dünya saadeti açısından bu iki gruptan birisi, belirli bir zaman sivrilir. Allah, mümin'e yardım kanatlarını açarken kafire de fırsat verir. Mümin ve kafire de belâ ve musibet verir⁸⁹. Fakat bunların gayesi farklılık arzeder. Musibetin mümine verilmesi, onların samimiyetini ölçmek, derecesini tayin etmek; kafire verilmesi ise, taptıklarının batıl olduğunu hatırlatıp gerçek yaratıcıya yönelmesini sağlamak içindir.

Burada akılda şöyle bir istifham oluşabilir: "Allah, mümin kulları, kendi istediği doğrultuda yaşadıkları halde kafirler karşısında hezimete uğramalarına, kafirlerin ise inkarcı olmalarına rağmen bazı durumlarda müslümanlara galip gelmelerine nasıl razı olmaktadır?"

Bu konuya Allah'ın direkt bir mudâhelesi söz konusu değildir. Bilakis Kur'an'ın insanın yaptıkları hususundaki tavrı, "İnsan için çalıştığı kadarı vardır."⁹⁰ şeklinde-

88) Ebu Hayyân, *Bahr*, III/ 63p Yazır, *Hak dini*, II/1185.

89) Râzi, *Fahredden, Mefatihul-Gayb*, İstanbul, 1307, III/81.

90) Necm, 53/59

dir. konu tamamen insanın çalışması ve seçimi ile alakalıdır. Mümin olsun kafir olsun her insanın dünya hayatında elde edeceği semereler ve başarılar çalışmalarıyla doğru orantılıdır. Kafirlerin başarı elde etmeleri, zafer kazanmaları bir çeşit imanla ilgilidir. Yaşadığı inanç ve hayat sistemine bağlılığı oranında kafir de başarı elde edebilir. Batıl da olsa sistemlerine bağlılıkları nedeniyle kafirlerin kendi hak sistemlerine karşı lakayt olan ve kıymetini bilmeyen gafil müslümanlara galip gelmeleri tabii bir neticedir. "Bu galibiyet, batılın Hakka üstünlüğü değil, bilakis bu, -inanılacak nesnelere bir tarafa bırakıp soyut düşünecek olursak- bir imanın diğer bir imana galibiyetidir."⁹¹ Başka bir ifade ile konu, hak ile batılın birbirine galip gelmesi değildir. Çünkü hak; her zaman batıla galiptir. Mesele, bu iki vasfı üzerlerinde taşıyan varlıkların bu vasıflara karşı bağlılığı ölçüsünde başarıya ulaşmasıdır. Tekrar etmek gerekirse "Herkes çalıştığı, didindiği, kadarı vardır."⁹²

b) Müdâvele'nin Yararları

Sevinç ve kederin, devlet ve otoritenin, zafer ve yenilginin inanan ve inanmayan insanlar arasında nöbetleşe gelişinde bir çok ilahi hikmet ve yarar vardır. Bir kaç tanesine işaret edelim:

a) Müdâvele olmaksızın kafirler her zaman şiddet ve musibet içinde kalmış olsalardı, imanının "ihtiyârî" oluşunun kıymeti kalmaz ve "küfr", zorla kabul ettirilen bir şeymiş gibi bir durum ortaya çıkardı. Böyle olunca da "teklif" in, "mükafat" ve "ceza"nın bir manası kalmaz, her yönden "ilâhî cebr" söz konusu olurdu⁹³. Dolayısıyla Allah'ın insana bahşetmiş olduğu ve insanın da kendisiyle seçim yapma özelliğine sahip olduğu "irade hürriyeti" nden söz edilemezdi. Bundan dolayı, iyi ve kötü durumların, mümin ve kafirler arasında nöbetleşe verilmesi, icbârı reddederken kulğun temelini teşkil eden irade hürriyetinin varlığını ortaya koymaktadır.

Şu halde Allah, belâ ve musibetleri kafir/mümin bütün insanlara gönderir ki insanlar, iyi-kötü diye ayrılsın, mümin ve kafir safları netleşsin. Kafir dünyanın geçici nimetlerine aldanırken, mümin de dünya ve ahiret saadetini elde etmenin yollarını arasın.

Zafer ve hezimetin kafirlere müslümanlar arasında nöbetleşe geliş ve sonuçta müslümanların gaalibiyeti âdet-i ilâhiyededir. Bu ilâhi kanun geçmiş toplumlarda da geçerli idi. Bu gerçeğe parmak basması açısından Ebu Süfyân ile Hrakl arasında geçen şu konuşma ilginçtir: Hrakl., İbu Süfyân'a:

"Hz. Muhammed'le savaş yapıyor musunuz?" der. Ebu Süfyân:

"Evet", der. Daha sonra Hrakl:

91) Yazır, *Hak Dini*, II/1182.

92) Necm, 40/53.

93) Yazır, *Hak Dini*, II/1182

"Aranızdaki savaşın seyri nasıl?" diye sordu. Ebu Süfyan şöyle cevap verir.

"Nöbetleşe...Bazen bizim bazen de onların lehine. "Bunun üzerine Hrakl konuşmayı şöyle bitirir:

"Peygamberler öyledir. İmtihana tabi tutulur, denenir, sonuçta kazanan da onlar olur."⁹⁴

b) Müdâvele yoluyla musîbetlerin müminin başına gelişi, onu terbiye etmek, günahı temizlemek; kafire gelişi ise, onu uyarmak ve uyarı kâr etmezse helak etmek içindir. Kur'an'ın ifadesiyle inananları iyice pâklaştırmak, kafirleri de mahvetmek için bu günler, insanlar arasında böyle çevrilmektedir⁹⁵. Şu halde musîbet yerine göre terbiye kanunu, yerine göre de uyarı ve intikam aracıdır.

c) Müdâvele ile musîbetlerin gelişi, insanlara dünya zevk ve elemelerinin ebedî olmadığını dünyanın içindekilerle beraber sonlu olduğunu hatırlatarak hayatı ferdin göztünde anlamlaştırır. Ve zorunlu olarak herşeyin üstünde değişiklik kabul etmeyen, ezeli ve ebedî varlığı bulmaya ve ebedî saadetin yollarını aramaya vesile olur.

Ebedî saadet, ahirette gerçekleşecektir. Kötülük veya iyilikten birisi dünyada hakim olsaydı, başka bir ifade ile dünyaya sadece iyilik/kötülük hakim olsaydı iyi ile kötü arasında mukayese imkanı olmaz, biri olmadan diğeri anlaşılamazdı⁹⁶. İmtihanın espirisi kaybolur, İslamın, sistemini binaettiği temelleri sarsılır, cenneti/cehennemiyile ahiret hayatı havada kalırdı. Halbuki Allah, kainatın düzenini zıtların ahenkli alış-verişine dayandırmıştır. Dolayısıyla dünyada iyi ile kötü, çirkin ile güzel ve diğerk tüm zıtlar dünya ve içindekiler için denge unsuru olduğu gibi nesnelere birbiri içinde "mukayese edilebilir" olması için bir kriter olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu zıtlıkların müdâvelesi, hayata bir anlam kazandırmakta, insana yaşadığının farkında olma özelliğini hatırlatmaktadır.

Bu zıtlıkların nöbetleşe ve habersizce insanı ziyaret etmesi, iki şekilde psikolojik ortam vucuda getirir: "Kötü" çatısı altındaki bir konuğun ziyareti, "iyi" nin gelme ümidini beslettiği gibi ona ulaşma gayretine de sevkeder. "İyi" çatısı altındaki bir konuğun ziyareti ise "elinden kaçırma endişesiyle bulunduğu güzel ortamı gereği gibi değerlendirme" fırsatı verir. Dahası, bu iniş-çıkış, girinti-çıkıntı; devamlı değişme taraftarı olan insanı monoton bir hayattan kurtarır, sevinç-üzüntü gibi tüm zıtların bulunduğu cıvılcıvılcı, canlı bir hayat sunar.

Şimdi âyet ve hadislere dayanarak insanları sınamak için başlarına gelen musîbet çeşitlerini ortaya koymaya çalışalım.

94) İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut, 1969, I/251; Buharî, Cihâd, 11, 102; Müslim, Cihad, 74; Müsned, I/263.

95) Âl-i İmrân, 3/141.

96) Râzi, *Mefâtih*, III/83.

III- KUR'AN ve SÜNNET'E GÖRE MUSİBET ÇEŞİTLERİ

Muhtevasını kısa ve öz olarak Kur'an ve sünnet yardımıyla belirlediğimiz musibet ve belâların yine bu iki kaynakta zikredilen çeşitlerine değinelim.

A- Kur'an'a Göre Musibet Çeşitleri

Kur'an'a bir bütün olarak bakıldığında şu musibet türlerine rastlanmaktadır.

a- İyilik (hayır) ve kötülük (şer)le imtihan: Kur'an, Arâf ile Enbiyâ surelerinde insanların iyilik ve kötülükle deneneceklerini ifade etmektedir⁹⁷.

b- Sabırla cihadla imtihan: "Andolsun ki biz sizi deneyeceğiz, cihad edenleri ve sabredenleri bilelim..."⁹⁸ âyeti bunu anlatmaktadır.

c- Korku, açlık, evlat ve mal-can eksikliği ile imtihan: Bakara suresinin 155. âyeti belâ çeşitleri olarak açlık, korku ve mal-can eksikliğini saymaktadır. Bir başka âyet ise "Muhakkak ki siz mallarınız ve canlarınızla deneneceksiniz."⁹⁹ muhtevasıyla Bakara âyetini desteklemektedir. Ayrıca "mallarınız ve evlatlarınız birer imtihandır."¹⁰⁰ âyeti yukarıdaki belâ çeşitlerine evladı da eklemektedir.

d- Ameller (teklif)le imtihan: "Biz onların hangisinin daha iyi iş yaptığını deneyelim diye..."¹⁰¹ şeklindeki âyetler, amel ile sınamayı anlatmaktadır.

e- İnsanları birbiriyle imtihan: Allah bazen de insanları birbiriyle sınamaktadır. "Lakin Allah, sizi birbirinizle denemektedir."¹⁰²

f- Darlık ve sıkıntı ile imtihan: Kur'an'ın imtihan şekillerinden biri de sıkıntı ve darlıktır. Bununla ilgili bir çok âyet mevcut olmasına rağmen örnek olarak "Darlık ve sıkıntıda sabredenler..."¹⁰³ âyetiyle yetineceğiz.

g- Savaşta susuzluk, yorgunluk ve açlıkta imtihan: Tevbe suresinde savaş ortamı anlatılırken bu üç olumsuz durum, imtihan vasıtası olarak zikredilmektedir¹⁰⁴.

h- Azabla imtihan: Bu çeşit imtihanın, musibetin en üst seviyesi olduğunu daha önce söylemiştik. Azab türü imtihan artık öğüt almayanlar için gönderilen bir ceza niteliğindedir. Bu imtihan çeşidi içerik itibarıyla ağırdır, hatta bazen sonucu ölüm bile olmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği, İsrailoğullarına gönderilen "Tufan,

97) Arâf, 7/168; Enbiyâ, 21/35.

98) Muhammed, 47/31.

99) Ali İmrân, 3/186.

100) Enfâl, 8/28; Teğâbun, 64/15 .

101) Kehf, 18/7; Hud, 11/7; Müлк, 67/2.

102) Enâm, 6/53; Muhammed, 47/4.

103) Bakara, 2/177.

104) Tevbe, 9/120.

çekirge, haşerat, kan"¹⁰⁵ musibetleri ve diğer ümmetlere gönderilen - denizde boğma"¹⁰⁶, maymun ve domuza çevirme gibi"¹⁰⁷ helak edici azablardır.

B- Sünnet'e Göre Musibet Çeşitleri

Kur'an'a nisbetle hadislerde musibetler biraz daha çeşitlilik arz etmektedir. Sahih hadis kitaplarından yapmış olduğumuz tarama neticesinde elde ettiğimiz, musibet çeşitlerini aşağıya alalım:

a- Dünya: Hz. Peygamber, herşeyden önce ilk musibet olarak "dünya"nın biz-zat kendisini sunmuş, ve istiazelerinde onu eksik etmemiştir¹⁰⁸.

b- Sıkıntı, darlık ve zorluk: Tirmizi'nin bir hadisinde¹⁰⁹ insanların sıkıntı ve zorluk vasıtasıyla imtihan edileceği zikredilmektedir.

c- Tabii afet: Bir hadiste insanların başına gelen musibet çeşidi olarak "Yer sarsıntısı/deprem/racf/zelzele"¹¹⁰ ve "kırmızı rüzgar/rihun hamrâ"¹¹¹ bahsedilmektedir.

d- Tembellik ve ihtiyarlık: Bu ikisi, Hz. Peygamber'in Allah'a her vesile ile sığındığı ve dua ettiği musibetler arasında yer almaktadır¹¹².

e- Mal ve evlat: Mal, hadislerde insanları taşkınlığa sevkeden ve azdıran bir unsur olarak görülürken¹¹³ evlatlar ve mallar imtihan vasıtası olarak değerlendirilmiştir¹¹⁴.

f- Deccâl: Büyük oranda bir hadis topluluğu, kıyamet öncesi dünyayı kasıp kavuracak Deccâl adındaki varlığın musibetini ele almaktadır¹¹⁵.

g- Fesadın Artışı: Rasulullah, daha sonra gelen insanların yaşadıkları toplum-larda fesat, kargaşa ve bozgunculuğun artacağını ve insanların huzursuz bir ortam-

105) Arâf, 7/133. (Azab çeşitleri için 20. dipnota bkz.)

106) Bakara, 2/50; Arâf, 7/64; Şuarâ, 120; Enbiyâ, 21/77; Furkân, 25/37;

107) Bakara, 2/65; Mâide, 5/60.

108) Buhâri, Deavat, 37,41,44; Müslim, zikir, 76; Hac,188; Tirmizi, Deavat, 113; Nesai, Istiaze,5.

109) Tirmizi, Kıyame, 30.

110) Ebu Davud, Melahim, 70; Tirmizi, Fiten, 38.

111) Tirmizi, Fiten, 21, 38; Ebu Davud, Melahim, 10, 70; Müsned, II/163; İbn Mace, Fiten, 29.

112) Buhâri, Deavat, 37,41,44; Müslim, Zikir, 76; Tirmizi, Deavat, 113; Nesai, Istiaze,5.

113) Buhâri, Rıkak, 10; Mevalim, 35; İbn Mace, Fiten, 18.

114) Buhâri, zekat, 10; Mevakıt, 4; Savm, 3; Müslim, İman, 231; Bir, 147; Tirmizi, Fiten, 71; me-nakıb, 30; Nesai, Ideyn, 27; İbn Mace, Fiten, 9; Libas, 20; Müsned, V/386, 401, 405.

115) Buhâri, Vudu, 39; Müslim, Merda, 33; Kusuf, 8; Ebu Davud, Fiten, 24; İbn mace, Fiten, 33; Müsned, II/288, III/345.

da yaşayacaklarını bizlere haber vererek fesat'ı da büyük musibet olarak bize haber vermektedir¹¹⁶.

ğ- Fakirlik ve zenginlik: Yerine göre fakirlik, yerine göre de zenginlik insanın ağır imtihan geçirmesine sebep olan unsurlar olarak hadislerde geçer¹¹⁷.

h- Açlık: Açlık musibeti bazı hadislerde yer almaktadır¹¹⁸.

i- Susuzluk: Nesai'nin rivâyet ettiği bir hadiste susuzluk geçmektedir¹¹⁹.

k- Hastalık: Hz. Peygamber'den gelen rivâyetlerde hastalıkla ilgili olanlar az değildir. Özellikle humma¹²⁰ ve veba hastalığı¹²¹ ve göz rahatsızlığı¹²² zikredilmekle beraber tüm hastalıklar¹²³ musibet sınırları içinde yer almaktadır.

l- Azab: Hadislerde zulüm, kibir gibi günahları sebebiyle birtakım insanların azaba düşürülecekleri zikredilirken azab çeşitleri olarak "yerin"dibine geçirme/hasf ile sa'bi aradın"¹²⁴, maymun ve domuza çevirme/ mesh/ a'luhum el-kırade ve'l-hanâzir"¹²⁵, "kazf"¹²⁶ "düşmanını kalbine verilen korkunun çıkarılması/Nazu'l-mehâbe" ve insanların kalbine dünya sevgisinin, ölüm korkusunun verilmesi/Vehn"¹²⁷ "kabir azabı"¹²⁸ sayılmaktadır.

m- İnsanın başına gelen her kötü şey: Başa gelen her olayı, müminin günahlarına bir keffaret vesilesi olarak gösteren bir hadis, musibetin en alt seviyesini "diken batması"¹²⁹ hadisesine indirgeyerek "insanın başına gelen her kötü olayı" musibet çerçevesinde saymıştır.

116) *Buhari*, Fiten, 9; *Tefsir*, 2; *Müslim*, Fiten, 10; *Tirmizi*, Fiten 29; *Ebu Davud*, Fiten,2; *İbn Mace*, Fiten, 12; *Müsned*, IV/438.

117) *Buhari*, Deavat, 39, 44,45,46; *Müslim*, İman, 45; *Tirmizi*, Kıyame, 34; *Müsned*, III/11.

118) *Buhari*, Zebaih, 15; *Müslim*, İman,45; *Tirmizi*, Kıyame, 34; *Müsned*, III/11.

119) *Nesai*, İstiska,18.

120) *Tirmizi*, Tıb,33; *Müsned*, V/281.

121) *Müslim*, Selam, 93.

122) *Müslim*, İman,54.

123) *Muvatta*, Ayn,8; *Müsned*, III/148; VI/157.

124) *Buhari*, mezalim, 13; *E'du'l-Halk*, 2; *Tirmizi*, Fiten, 21, 38; *İbu Davud*, Melahim, 10,70; *Müsned*, II/99, 163; *İbn Mace*, Fiten, 23,29.

125) *Tirmizi*, Fiten, 21, 38; *Ebu Davud*, Mlahim, 10; *Müsned*, II/163; *İbn Mace*, Fiten, 23,29.

126) *Tirmizi*, Fiten, 38.

127) *Ebu Davud*, Melahim, 5.

128) *Buhari*, Cihad, 25, Deavat,37, 41, 44; *İlim*, 24; *Vudu*, 37; *Kusuf*, 10; *Müslim*, Zikir, 49,76; *Kusuf*, 7, 11.; *Tirmizi* Deavat, 113; *Nesai*, İstiaze, 5, 17; *Darimi*, Salat, 187; *Müsned*, II/169; V/266; VI/89; *Muvatta*, Malik b. Enes, *Muvaka*, Çağrı Yay. İstanbul.1992 *Kusuf*, 4.

129) *Buhari*, Merda, 3; *Müslim*, bir, 45, 49; *Tirmizi*, Cenaiz,, 1; *Müsned*, VI/114.

Belâ ve musîbetlerin Kur'an ve sünnet yardımıyla muhtevasını derli toplu belirledikten sonra şimdi bunların gönderiliş sebepleri üzerinde duralım.

IV- BELÂ VE MUSİBETLERİN FERT VE TOPLUMLARA GELİŞ SEBEBLERİ VE GAYELERİ

Şimdiye kadar anlatılanlar neticesinde "Allah musîbetleri gönderiyor, ama niçin?" şeklinde zihinlerde bir istifhamın belirmesi tabidir. "Niçin musîbet?" sorusunun cevabı için biri insan, diğeri Allah Teala açısından olmak üzere iki yönlü bakmak gerekmektedir. Zira kaynaklara baktığımız zaman musîbetlerin gelişine sebep olarak, bazın insanların işledikleri, bazen de murad-ı ilahi gösterilmektedir.

A- İNSANLAR AÇISINDAN MUSİBETİN GELİŞ SEBEBLERİ

Musîbetin gelmesine sebep olan şeyleri ayrıntılı bir şekilde saymak çok yer kaplayacaktır. Bu yüzden insanlar açısından musîbetlerin geliş sebebi olabilecek şeyleri, fikir vermesi amacıyla bir kaç şıkta özetleyelim:

a) İnsanın işlediği günahları ve hataları veya yapması gereken görevleri ifa etmemesi, musîbetin gelmesine sebep olabilir¹³⁰. Hatta Kur'an, musîbetleri büyük oranda ferdin yaptıklarına bağlar. "Başınıza gelen musîbetler, elinizle işledikleriniz sebebiyledir."¹³¹ veya "kendinizdendir."¹³² veyahutta "günahlarınızdan dolayıdır."¹³³ ifadeleriyle çeşitli yerlerde bu gerçeğe parmak basar.

b) İnsanın diğeri insanlara yaptıkları haksızlıklar, onların haklarına tecavüzler, musîbetler geliş sebepleri arasındadır. Allah, kendi hakkına tecavüzü affetmesine rağmen diğeri insanlara karşı yapılan haksızlıkları affetmez. "**Kul hakkı**", ancak "**helallik**" ile affettirilebilir. İnsanların birbirlerine karşı yaptıkları haksızlıklar, Kur'an-ı Kerim'de zulüm kavramı ile ifade edilir. Ve zulüm da belânın gelmesine etken olarak gösterilir¹³⁴.

B- ALLAH'IN İRADESİ AÇISINDAN MUSİBETİN GELİŞ GAYELERİ

Şimdi de musîbetlerin geliş sebeplerini Allah'ın iradesi açısından inceleyelim.

130) Kur'an'da musîbetin gelişinde etkin olan günahları "nefislerine zulmetme" şeklinde yorumlar ve her isyanı her emirden kaçmayı musîbete davet olarak değerlendirir. Örnek olarak musîbet sebebi olan günah olarak "emre muhalefet (Nur, 24/63) verebiliriz.

131) Nisâ, 4/62 (Bima kaddemet eydihim); Rûm, 30/36; Kasas, 28/47; Şûrâ, 42/30, 48 (Bimâ ke-sebet eydihim);

132) Nisâ, 4/79;

133) Arâf, 7/100; Mâide, 5/49;

134) Nisâ, 4/153; Zümer, 39/51; Kehf, 18/35.

a) Allah'ın Sevmesi: Musibetlerin gelmesine sebep olan bir başka şey de Allah'ın o kullarını sevmesidir. Kullarını temizleme amacına yönelik olarak sevdiği kullarına Allah'ın musibet gönderdiğini biz Hz. Peygamberden öğreniyoruz: "Allah, sevdiği kavme belâ gönderir."¹³⁵

b) Hatırlama: İnsanlar, tebliğ sınırlarından uzaklaştıkça islam dairesini de aralarında bırakırlar. Merkezden uzaklaşma, kulluğun ve yaratıcının unutulması demektir. İnsanlara tebliğ, tekrar unuttuklarını hatırlatma fırsatını verir. Ancak imanın çok kalın günah perdeleriyle çevrilmiş olması, mesajın kabulunu zorlaştırır. Bu nedenle başa gelen bir musibet, kulluk mesajının kabul edilmesinde büyük bir role sahiptir. Bilindiği gibi bazı gerçeklerin anlaşılması için başa gelen bir musibetin etkisi büyüktür; hatta nasihatın önüne bile geçer. Nitekim "Bir musibet, bin nasihatten iyidir." deyimi bunu öz olarak ifade etmektedir.

Musibetin "**hatırlatma**" gayesi, mümini de kafiri de muhatap alır. İmanı günahlarla kirlenmiş olan müminler, temizlenmek, kafirler ise tamamen örtülmüş olan imanlarını tekrar açığa çıkarmak için musibete duçar olurlar. Bu gerçeği, Kur'an şöyle açıklar: "Belki dön(üp yola gelir)ler diye andolsun onlara büyük azaptan önce dünya azabını tattıracağız."¹³⁶ "Onları iyiliklerle kötülüklerle denedik ki belki dönerler."¹³⁷

Kulluğun en üst seviyesi, yaratana sürekli hatırda tutabilmek, onunla her an beraber olabilmektir. Böyle sürekli bir ibadet durumu, iradesi kuvvetli olmaya bağlıdır. Ne var ki insan çoğu zaman dünyaya ve onun cazip şeylerine dalarak Allah'ı unutabilir. İşte zihninden ve hayatından Allah'ı uzaklaştıranlar için bir lutuf olarak bir musibetle Allah hatırlatılır. "Senden önce ümmetlere elçiler gönderdik. (inkarlarından vazgeçip bize) yalvarsınlar diye onları darlık ve sıkıntı ile yakalayıp cezalandırdık. Hiç olmazsa kendilerine böyle baskınımız geldiği zaman yalvarsalardı! Fakat kalbleri katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını süslü gösterdi."¹³⁸

b) Azab etme-İntikam alma: Kur'an, dine daveti önce şahıslara yumuşak ve güzel sözlerle yapar.(tebliğ)¹³⁹. Muhatap, kabul etmemede direnirse bu durumda tebliğine korkutma unsurlarını ekleyerek davetine devam eder (inzâr). Uzun süren çalışmalarından sonra da küfürde inatları devam ederse bu durumda son başvuru olan çare, musibet ve azabın gönderilmesidir. Musibet bazen azab çektilerip tekrar dönmelerini sağlamaya fırsat veren türlerden olduğu gibi bazen de direkt helakı geti-

135) Tirmizi, zühd, 57; Ibn Mace, Fiten, 23; Müsned, 5/427.

136) Secde, 32/21.

137) Arâf, 7/168.

138) Enâm, 6/42-43.

139) Tâhâ, 20/44.

renlerden olur. Allah, Kur'an'da isyankar ve inkarcı kavimlerin helak şekillerini anlatır ve "Onlardan intikam aldık."¹⁴⁰ buyurur. Musibetlerin verilmesi, azablandırılmaları ve helak edilmeleri, Kur'an'ın anlattığı kavimlerde farklılık göstermiştir. Bir kaç örnek verelim.

1) İsrailoğullarının Helakı: Kur'an'da kendilerinden en çok bahsedilen kavim İsrailoğullarıdır. Bu, kavmin en önemli özellikleri, isyancı, hain, küstah ve inatçı olmalarıdır. Hz. Musa kendilerine peygamber olarak gönderilmiş ve yukarıda verdiğimiz gibi çeşitli musibetlerle isyanlarından vazgeçmeleri istenmiş, ancak inatlarından ısrar etmeleri yüzünden helak olmuşlardır¹⁴¹.

2) Nuh kavminin Helâkı: Kur'an'da muhtelif yerlerinde anlatılan Nuh (a.s.)'in peygamberlik serüveni Hud suresinin 25-49. âyetlerinde derli toplu ve öz olarak anlatılmaktadır. Bu yüzden Nuh kavminin helakını bu âyetlerden özetleyelim: "Nuh, kavmine "sadece Allah'a tapmalarını gerekli olduğunu" bildirmek için peygamber olarak gönderilir. Onlara tebliğini yaptıktan sonra ahiret azabıyla korkutur. Fakat ne yaptıysa kendisine az bir topluluğun dışında kimse inanmadı, İnanmayanlar, "Eğer doğrulardan isen bize va'd ettiğin azabı getir" demeye ve küfürlerinden ödün vermemeğe başlayınca Allah'ın ilk iltimatı gelir: "Ey Nuh! Kavminden inananların dışındakiler inanmayacaktır. Onların yaptıklarına üzülme...Gemini yap..." Gemi yapılırken kavminin alayları, satışmaları devam eder, Nuh da onları "Siz alay ededurun, bizim de alay edeceğimiz gün gelecek. Ve siz rezil rusvay eden azabın kime geleceğini göreceksiniz." diye onları tehdit eder. Nihâyet gemi biter ve "Gemiye binin" emri gelir. Dünyayı su kaplar, gemi yüzer, Nuh'a inananları ile beraber kurtulurken kafirlerin hepsi suda boğulur."¹⁴²

3) Ad Kavminin Helakı: Ad, Hud (a.s.)'in kendilerine peygamber olarak gönderildiği kavimdir. Hud, kendilerine diğer peygamberler gibi mesajını ulaştırır, tebliğ, inzar, fakat değişen bir şey yok. Kavmin çoğusu inanmamakta direnmektedir. Allah'ın gazabını celbeden bu kavmin sonunu âyetler şöyle ifade etmektedir: "Azab emrimiz gelince Hud ve ona inananları rahmetimizle koruduk¹⁴³, âyetlerimizi yalanlayanların ve inanmayacak olanların ise kökünü kestik."¹⁴⁴

4) Semud Kavminin Helakı: Hz. Salih, deve mucizesiyle beraber Semud kavmine gönderilir. Bu kavim de deveyi kesmek suretiyle isyan etmiş, Kur'an'ın ifadesiyle "Allah'ı inkar etmişlerdi." Nihâyet Rablerinin emri gelir ve "Zulmedenleri bir çıkık (sayha) yakalar. Hepsi oldukları yere diz üstü çökerler. Sanki orada hiç yaşa-

140) Arâf, 7/136; Hicr, 15/79; Rûm, 30/47; Zuhruf, 3/25.

141) Bkz. Bakara, 2/50; Arâf, 7/133.

142) Hüd, 11/25-49. Ayrıca bkz. Arâf, 7/59-64.

143) Hüd, 11/58.

144) Arâf, 7/72.

mamışlar..."¹⁴⁵ Başka bir âyette acı son şöyle özetlenir: "Hemen onları o sarsıntı (rafce) yakaladı, yurtlarında diz üstü çökekaldılar."¹⁴⁶

5) Lut Kavminin Helaki: Yine Lut (a.s.) kavmini uyarır, ancak onlar "kadınları bırakıp şehvetle erkeklere varıyorlardı."¹⁴⁷ Allah'ın istemediği bu hareketi yapan bu kavmin sonu de fecidir: "Emrimiz gelince oraların altını üstüne çevirdik. Üzerlerin de Rabbinin katından yığın yığın sert taş yağdırdık. Bak işte suçluların sonu nasıl oldu?"¹⁴⁸

c- Günahları Temizleme Derecelerini Yükseltme: İnsan'ın bir gerçeği onun hata işlemesi ve günahlara bulaşmasıdır. Bu açıdan mümin de olsa peygamberlerin dışında hiç bir insan zemzem suyuyla yıkanmamış, süttten çıkmamıştır. Bu yüzden müminin günah problemini halletmesi için Hz. Allah tarafından "tevbe" mekanizması geliştirilmiştir. Bunun yanısıra günahları temizleyen bir başka vasıtadır ki o da "musibet" tir. Bu gerçeği, Allah şöyle beyan etmektedir: "Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinin yaptığı işler yüzündendir. (Allah hatalarınızın) bir çoğunu affeder."¹⁴⁹ Hz. Peygamber'in şu ifadeleri de konuyu daha netleştirmektedir:

"Müslümanın başına yorgunluk, hastalık, keder, acı, kaygıdan dikene batmasına varıncaya gelen her musibet, günahlarına keffaret olur."¹⁵⁰

"Allah mümin bir kuluna bir hastalık musibetini verse, onunla günahlarını siler."¹⁵¹

"Allah, kimin vücudunda bir belâ verirse o belâ kendisi için bir af vesilesidir."¹⁵²

Demek ki musibetlerin bir gayesi de mümin insanların günahlarına keffaret olmasıdır. Böylece mümin günahının cezasını dünyada çeker, ahirette o günahla artık uğraşmaz. Musibetlerin bazısı da özellikle Allah'ın sevdiği kullarına ahiretteki derecelerini yükseltmek için verilir. "Allah, bir kimseye hayır dilerse o kimsenin günahlarını bağışlamak ve derecesini yükseltmek için onu belâ ve musibete uğratar."¹⁵³ Erkek olsun, kadın olsun bir mümin Allah'a günahtan arınmış, tertemiz olarak kavuşuncaya kadar başından, çoluk, çocuğundan, akrabası ve malından belâ eksik olmaz"¹⁵⁴

145) Hüd, 11/67.

146) Arûf, 7/78.

147) Arâf, 7/81.

148) Hüd, 11/82-3; Arâf, 7/84.

149) Şûrâ, 42/30.

150) *Buhari*, merda, 3; *Müslim*, Birr, 45,46,48,49; *Tirmizi*, Cenaiz, 1; *Müsned*, 111/23; VI/114,441; *Muvatta*, Ayn, 6.

151) *Muvatta*, Ayn, 8; *Müsned*, VI/157.

152) *Müsned*, I/185, 196; V/292.

153) *Buhari*, merda, 1; *Tirmizi*, Zühd, 57; *İbn Mace*, Fiten, 23; *Müsned*, V/427; *Muvatta*, Ayn, 7.

154) *Tirmizi*, Zühd, 57.

Günahkar mümine musîbet verildiğinde yukarıdaki sonucun alınması, tamamen kendisine bağlıdır. Musîbetin içerdiği ikaz ve ibreti kavrar ve yolunu doğrultursa veya gelen musîbete "Allah'tan geldi, hoş geldi." der, sabrederse bu durumda musîbet kendisi için nimet olur. Zira musîbet hem dünyada yolunu doğrultmasına, hem de ahirette kazançlı çıkmasına sebep olmuştur. Ancak musîbetten ibret almaz ve sabretmezse bu durumda musîbetin keffaret olması bir yana yepyeni günahlara kapı açar. Bu minval üzere dünyasını değiştirirse ahirette azabı hak eder. Böylece hem dünyada sıkıntı çekecek, hem de ahirette azab görecektir.

Hadiseyi senorize etmesi açısından şu hadis dikkati çekmektedir: "Allah, bir kavmi severse ona belâ verir. Bir kimse başına gelenlere razı olursa Allah da ondan razı olur. Bir kimse başına gelenlere razı olmazsa Allah'ın gazabına uğrar."¹⁵⁵ "...Yeryüzünde günahsız yürüyünceye kadar insandan belâ eksik olmaz."¹⁵⁶

Musîbetin günahları silme fonksiyonunu anlatırken günahsız/masum konumunda olan "peygamberler"in ve "çocuklar"ın durumunun ne olacağı düşünülebilir. Peygamberlerin durumu, üç şekilde yorumlanmaktadır. Bunlara musîbetin gelmesi, hem Allah katındaki derecelerini yükseltmek, hem de belâ anında nasıl sabretmeleri gerektiğini öğretmek içindir. Üçüncü şık ise, Allah'ın bize bildirmedığı bir sebepten dolayı musîbete düşer olurlar. Bu hususta deliller çoktur. Çocuğa ise derecesini yükseltmek için musîbet verilir. Bir başka görüşe göre anne-babalarının derecelerini yükseltmek içindir. Çocuğun bir belâyâ uğraması, anne-babanın uğraması demek olacağından bu rivâyete mantikî bakmak gerekir¹⁵⁷.

Bütün bu naslar neticesinde musîbetin dokunması müminin günahına keffaret olacağı hususunda alimler icma etmişlerdir. Yine bir çok alim, musîbetlerden dolayı insanların ahiretteki derecelerinin yükseltileceği kanaatine sahiptir. Bu iki görüş için Alusî, "en doğru görüş" ifadesini kullanır¹⁵⁸.

d- İmtihan etme, deneme ve seçme: Gönderilen musîbetlerin en önemli gayelerinden birisi, imtihandır. "Kim daha güzel amel edecek diye"¹⁵⁹ insanlara musîbet verilmektedir. Musîbet ve belâlar için bu asıl gayeyi tesbit ettikten sonra muhtelif âyetlerde bazen özellikle bazı ameller ön plana çıkarılarak bazen de önceki ümmetlerin çektikleri hatırlatılarak bu gayeye parmak basılmaktadır.

Örneğin "andolsun ki biz sizi deneyeceğiz ki içinizden cihad edenleri (güçlükle-re) sabredenleri bilelim ve söylediğini sözlerin (doğru olup olmadığını) sınavalım."

155) Tirmizi, Zühd, 57; İbn Mace, Fiten,23; Müsned, III/292; Darimi, Mukaddime, 5.

156) Buhari, Merda, 3; Tirmizi, Zühd, 57; İbn Mace, Fiten, 23; Darimi, Rıfak,67.

157) Alusî, *Ruhu'l-Meanî*, XXI/41.

158) Alusî, *Ruhu'l-Meaani*, V/152.

159) Hüd, 11/7; Kehf, 18/7, Mülk, 67/2.

Dikkat edilirse burada dinin son derece önem verdiği iki amel ön plana çıkarılarak insanların iyileri ile kötülerini tesbit edilecekleri haber verilmektedir.

Müfessirler âyette geçen "ilim" kelimesine yüklü bir mana vermişlerdir. Ancak şu iki mana en çok benimsenmiştir:

a) Âyetteki "ilim" kelimesi, "temyiz/ayırt etme" manasına mecaz olarak kullanılmıştır. Buna göre mana, "imanları kuvvetli olanlarını diğerlerinden ayırd etmek" şeklinden olur.

b) Yine "ilim", mecaz yoluyla "ceza" ve "mükafat" manasıdır. Örneğin "İyiliği yap, denize at, balık bilmezse halık bilir." atasözümüzde de "bilmek" kelimesi bu manadadır. İlimin bu manaya geldiğini gösteren başka âyetler mevcuttur¹⁶⁰.

Bir başka çarpıcı örnek... "Yoksa siz, sizden öncekilerin durumu başınıza gelmezden önce cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk sıkıntı dokunmuştu, öyle sarsılmışlardı ki nihâyet elçi ve onunla birlikte inananlar: "Allah'ın yardımı ne zaman" diyecek olmuşlardı..."¹⁶¹

Bu âyeti destekleyen öncekilerin "saçlarının demir taraklarla taranması", vücutlarının baştan aşağıya testere ile kesilmesi¹⁶² ve "ateşe atılıp yakılma"¹⁶³ gibi korkunç hadiseler âyet ve hadisler, bu ümmete ibret almaları ve musibete karşı gösterecekleri tavırlarını belirleme açısından ışık tutmaktadır. Kısaca insanların musibetlerle imtihana tabi tutulması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. "İnsan, çeşitli belâlarla imtihan edilmeden sadece "İman ettik." diyerek paçayı kurtaracaklarını sanmasınlar"¹⁶⁴

Musibette "kulları deneme, imtihan edip iyiyi kötüden ayırma" gayesinin bir neticesi, müminle kafirin¹⁶⁵, yalancı ile doğrunun¹⁶⁶, sabırlı gerçek mücahid ile sahtekarın¹⁶⁷, Allah ve Resulüne uyanla uymayanın¹⁶⁸ ve müminle münafığın¹⁶⁹ seçilip birbirinden ayrılmasıdır. Bu tür ayırma tabi tutuş, insanlara ahirette itiraz ka-

160) Yazır, *Hak dini*, II/1184.

161) *Bakara*, 2/214.

162) *Buhari*, 1; Müslim, *Birr*, 53, *İbu Davud*, *Cihat*, 97; *Müsned*, V/109, 11; VI/395.

163) Kur'an'ın *Buru* suresinde bahsettiği " Ashab-ı Uhdüd"un yaktıkları müminleri örnek verebiliriz. (Bkz. *Buru*, 85/4-7; daha detay için bkz. *Müslim*, *Zühd*, 73; *Tirmizi*, *Tefsir*, 85/2; *Müsned*, VI/17).

164) *Ankebût*, 29/2.

165) *Ankebût*, 29/10-11

166) *Ankebût*, 29/2.

167) *Âl-i İmrân*, 3/143.

168) *Bakara*, 2/143.

169) *Ahzâb*, 33/11-118.

pısı bırakmamak ve kendi seçimlerini kendilerine yaptırmaktır. Yoksa insanları seçmek için Allah'ın imtihan yapmasına ihtiyacı yoktur. O her şeyi bilir.

İyi kötüyü ayırd etme gayesini müşahhas görme açısından somut bir örnek olan Uhut ve Hendek savaşlarını örnek vermek yerinde bir hareket olacaktır.

Uhut savaşı öncesinde bazıları düşmanla karşılaşınca savaş meydanından kaçmayacakları ve sebat edecekleri hususunda Allah ve Resulüne söz vermişlerdi¹⁷⁰. Ancak iş ciddiye binince müslümanlardan bazıları sözlerinde durmuş, bazıları da savaş meydanını terketmişlerdi. Münafıklar ise savaşa çıkan kardeşleri için "Eğer bizim yanımızda olsalardı ölmezler, vurulmazlardı." demişlerdi.

Olayı tamamen âyetlerden takip edelim:

"Kendi izniyle onları öldürdüğünüz sürece size yardım va'dini doğruladı. Nihâyet siz korktunuz, Allah size sevdiğiniz galibiyeti gösterdikten sonra (verilen emir hakkında (birbirinizle) çekişip isyan ettiniz. Kiminiz dünyayı, kiminiz ahireti istiyordu. Sonra Allah sizi denemek için onlardan geri çevirdi (yenilgiye uğrattı. Buna rağmen) sizi bağışladı. Allah, müminlere karşı çok lütfkardır."

"Peygamber sizi arkanızdan çağırırken siz boyuna uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bundan dolayı Allah size gam üstüne gam verdi ki ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeysiniz. Allah yaptıklarınızı duymaktadır.

"Sonra o üzüntünün ardından (Allah) size bir güven, bir kısmınızı bürüyen bir uyku indirdi; bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düştüler. Allah'a karşı cahiliye zannı gibi haksız bir zanda bulunuyorlar; "Bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı. De ki: "Bütün iş, Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamayacaklarını içlerinde gizliyorlar. Diyorlar ki: "Bu işten bize bir fayda olsaydı, (iş bizim sözümeze kalsaydı) burada öldürülmezdik." De ki: "Evlerinde dahi olsaydınız, yine üzerine öldürülme(si) yazılmış olanlar, mutlaka (vurulup) yatacakları yeri boylardı. Allah göğüslerinizdekini denemek, kalblerinizdekini açığa çıkarmak için (bunları başınıza getirdi.) "Allah, göğüslerin özünü bilir."

"İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenleri, yaptıkları bazı işlerden dolayı şeytan, (yoldan) kaydırmak istemişti. Ama yine da Allah, onları affetti. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, halimdir."

"Ey inananlar! Siz inkar edenler ve yeryüzünde sefere ya da savaşa çıkan gazi kardeşleri için:" eğer bizim yanımızda olsalardı, ölmezler ve vurulmazlardı." diyenler gibi olmayın. Allah, yaptıklarınızı görmektedir."¹⁷¹

Yukarıda bir savaş meydanındaki insanların durumu tabloleştirilmiş bulunmaktadır. Birinci kısımda sabreden müminlerle, arkasına bakmadan kaçan günahkar

170) Ahzâb, 33/11-18.

171) Al-i İmrân, 3/152/156.

müslümanlar konu edilmektedir. Birinci grup, Allah'ın diliyle övülmekte; nimetlerle müjdelenmektedir. Arkasına bakmadan kaçanlara ise keder ve üzüntü verdi. Onlar da hatalarından dönerek müminlerin safındaki üstün yerlerini aldılar. Bu âyetlerden insanların imtihan edildiklerini ve iyiler ve kötüler olarak ayrıldıklarını görmekteyiz.

"İki topluluğun karşılaştığı gün, sizin başınıza gelen ancak Allah'ın izniyle olmuştur ki (o) inananları bilsin (deneyip ortaya çıkarsın).

Ve ikiyüzlülük yapanları bilsin (ortaya çıkarsın). Onlara "Gelin, Allah yolunda savaşın, ya da savunun." dendiği halde: "Eğer savaş (olacağını bilseydik, sizinle gelirdik." dediler. Onlar o gün imandan çok küfre yakın idiler. Ağzlarıyla, kalblerinde olmayanı söylüyorlar. Halbuki Allah, içlerinde sakladıkları şeyi çok iyi bilmektedir.

(Savaştan geri kalıp) oturarak, kardeşleri için "Bizim sözümüzü tutsalardı, öldürülmezlerdi." diyenlere söyle: "Eğer doğru iseniz kendinizden ölümü savınız!"

Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma: Hayır, onlar diridirler. Rableri katında rızıklandırılmaktadırlar."¹⁷²

Bu âyetler de hareketleri ile seçilmiş olan münafıkların durumunu gözler önüne serilmektedir.

Sonuç olarak musibetler, hatırlatma, intikam alma, günahları affetme, dereceleri yükseltme, insanların iyisini kötüsünden ayırma" gayelerine ulaşmak için gönderilmektedir.

---

172) Al-i imrân, 3/166-169.